

ONDER DE LOEP

Mededelingen en convocaties
afdeling Hengelo / Oldenzaal

COLOFON

Redactie:

Harry de Jong

Redactieadres:

Abelenstraat 2a
7556 DT Hengelo
☎ (074) 291 7611

e-mail: harry.dejong@natuur-hgl.nl

Verspreiding OdL:

André Bolt

Kopij:

Onder de Loep verschijnt 4 x per jaar, in maart, juni, september en december. De kopij voor de desbetreffende convocaties dient uiterlijk ½ maand voor het verschijnen in het bezit te zijn van de redactie. Kopij die te laat wordt ingeleverd zal in overleg met de auteur in een van de daarop volgende convocaties worden geplaatst.

Kopij dient uiterlijk 2 weken voor de verschijningsdatum binnen te zijn op bovengenoemd redactieadres via e-mail.

De redactie is continu op zoek naar kopij. Om interessante artikelen te kunnen plaatsen doen wij een beroep op uw creativiteit.

Voorbeelden:

- resultaten van (eigen) veldbiologisch onderzoek,
- verslagen van excursies (ook van andere afdelingen),
- waarnemingen,
- vakantieverslagen,
- commentaren en meningen,
- aardige verhalen,
- enzovoort.

Heeft u bij uw artikel afbeeldingen, dan gaarne meesturen. Indien mogelijk wordt dat dan bij het artikel afgedrukt.

De redactie is niet verantwoordelijk voor de ingezonden stukken.

Afbeelding omslag:
Sombere honingzwam
(*Armillaria ostoyae*)

Foto's: Harry de Jong
(tenzij anders vermeld)

ONDER DE LOEP

Mededelingen en convocaties van de
Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging,
Afdeling Hengelo / Oldenzaal

INHOUD

VAN HET BESTUUR	1
AGENDA	2
TERUGBLIK	3
POELENONDERZOEK 2012	8
KEN JIJ DIE KRIEBELBEESTJES?	9
TUINVOGELTELLING 2013	9
HET HERKENNEN VAN BOMEN EN STRUIKEN IN DE WINTER.	10
ONTSTAAN, ONTWIKKELING EN FUNCTIE VAN SCHORS BIJ EEN BOOM	11

De KNNV is opgericht in 1901. De afdeling Hengelo / Oldenzaal is opgericht in 1916. De vereniging stelt zich ten doel de bevordering van de natuurstudie, natuurbescherming en natuurbeleving. De ondertitel 'vereniging voor veldbiologie' benadrukt de rol van de natuurstudie.

Alle leden ontvangen het landelijk verenigingsblad NATURA. Leden van de afdeling Hengelo / Oldenzaal ontvangen daarnaast 4 maal per jaar het afdelingsblad ONDER DE LOEP. Het lidmaatschap van de KNNV (inclusief het lidmaatschap van de afdeling Hengelo / Oldenzaal) bedraagt € 30,- per jaar; gezinsleden betalen € 10,- (betalingen d.m.v. machtiging of bankrekening 6239 77 591 t.n.v. Penningmeester KNNV, afdeling Hengelo / Oldenzaal).

Een lidmaatschap loopt van 1 januari tot en met 31 december. Opzegging van het lidmaatschap uiterlijk 1 november bij de ledenadministratie van de afdeling. Voor meer informatie kunt u terecht bij de secretaris (zie onderstaand adres).

Bestuur van de afdeling Hengelo / Oldenzaal:

◆ Voorzitter (en ledenadministratie)

Bernard Wanders

van Heemskerckstraat 31, 7622 JG Borne, ☎ (074) 2668487

E-mail: jbwwanders@hotmail.com

◆ Secretaris

Jan Zwieneberg

Hengelose Esstraat 19, 7556 EA Hengelo, ☎ (074) 2423975

E-mail: j.h.zwieneberg@ziggo.nl

◆ Penningmeester

Jan Weernink

Landmansweg 102a, 7556 LZ Hengelo, ☎ (074) 2422448

E-mail: janweernink@wxs.nl

◆ Natuurhistorisch Secretaris

Bert Oude Egbrink

Adamsweg 8, 7553 KM Hengelo, ☎ (074) 2434340

E-mail: ag.oudeegbrink@hetnet.nl

◆ Bestuurslid en lezingen

Annette Ros

Venusstraat 111, 7557 WS Hengelo, ☎ (074) 2918668,

E-mail: anneteros8@gmail.com

◆ Bestuurslid, redactie `Onder de Loep` en Webmaster

Harry de Jong

Abelenstraat 2a, 7556DT Hengelo, ☎ (074) 2917611,

E-mail: harry.dejong@natuur-hgl.nl

◆ Website: www.knnv.nl/hengelo-oldenzaal

Van het bestuur

In 2005 heeft de Gemeente Hengelo een uitgebreid natuuronderzoek, in kader van de flora- en faunawet, in 7 gebieden in de gemeente laten uitvoeren. Als KNNV hebben we hieraan meegewerkt waarbij onze prioriteit in het gebied rond het Weusthag en Houtmaat lag.

Wij zijn toen nog een jaar doorgedaan met de flora-inventarisatie. Doordat je samen regelmatig een gebied bezoekt ontstaan ook discussies over de (on)mogelijkheden van zo'n gebied op het terrein van natuurwaarden.

We hebben toen (2007) richting gemeente een aantal aanbevelingen geformuleerd. Uiteindelijk hebben deze geresulteerd tot de natuurvisie voor het stadspark Het Weusthag, die nu officieel is vastgesteld door het College van B. en W..

Nu november 2012 kunnen we zien dat de eerst stappen gezet zijn om de visie om te zetten in concrete maatregelen. Een groot deel van kaarsrechte Houtmaatbeek is al omgezet in een meer meanderende beek. In het van Alphenbos vindt nu voor het tweede jaar achtereenvolgend onderhoud plaats waardoor ondermeer de struiklaag zich beter kan ontwikkelen. Dit onderhoud wordt de komende jaren nog voortgezet en ook langzaam maar zeker uitgebreid naar andere onderdelen binnen het stadspark.

Terugkijkend kunnen we concluderen dat onderzoek en het opstellen van beleidsaanbevelingen resultaten kan opleveren; een positieve ervaring, die moed geeft voor de toekomst!

Ook in en rond de Bentelerheide waar we een uitgebreid onderzoek hebben uitgevoerd gaat nu het een en ander gebeuren. Zodra daar meer duidelijkheid over is komen we daar ongetwijfeld op terug.

In beide gebieden zullen we de komende jaren opnieuw inventarisaties uitvoeren om zo de ontwikkeling van de flora en fauna te blijven volgen, waarbij we ook kunnen zien of de uitgevoerde maatregelen het beoogde effect sorteren.

Voor de winteractiviteiten verwijs ik naar de volgende bladzijden van deze Onder de Loep. Speciale aandacht graag voor onze traditionele nieuwjaarsbijeenkomst op zaterdag 19 januari 2013. Voor verdere informatie verwijs ik graag naar de agenda.

Verder wens ik iedereen prettige feestdagen en een goede jaarwisseling toe en voor 2013 alvast alle goeds.

Jan Zwieneberg

Excursies

Het gebruikelijke verzamelpunt is (tenzij anders aangegeven) aan de **Boerhaavelaan te Hengelo** op het parkeerterrein naast huisnummer 146 (is richting Borsthuis). Ieder wordt vriendelijk verzocht zo veel mogelijk met de auto te komen zodat er genoeg plaatsen zijn voor hen die niet over een auto beschikken.

Indien van toepassing wordt ook het **verzamelpunt ter plekke** aangegeven voor degenen die hier rechtstreeks naar toe willen (dit is op eigen risico bij het evt. niet doorgaan van de excursie).

De excursies zijn **veldbiologische excursies**. Voor inlichtingen kunt u contact opnemen met de coördinator van de excursie.

Lezingen / vergaderingen

De gebruikelijke plaats waar lezingen / vergaderingen worden gehouden (tenzij anders aangegeven) is het speeltuingebouw 't Lansink' aan de Twijnstraat 8 te Hengelo.

Indien er belangstelling is voor "meerijden met anderen" bij een lezing 's avonds: neem even contact op met een van de bestuursleden (zie colofon).

Lezingen afd. Enschede

De lezingen van de afd. Enschede vinden plaats in het museum 'de TwentseWelle' te Enschede

Overzicht activiteiten afd. Hengelo-Oldenzaal

Zaterdag 19 januari 2013	Nieuwjaarsbijeenkomst
Zaterdag 16 februari 2013	Excursie: Nijenhuis

Nieuwjaarsbijeenkomst

Datum : Zaterdag 19 januari 2013
Tijd : 14.00 – 21.00 uur
Plaats : Café-restaurant "De Zevenster"
Haaksbergerstraat 123
Hengelo

Onze traditionele nieuwjaarsbijeenkomst houden we op dezelfde locatie als vorig jaar nl. bij café-restaurant "De Zevenster".

Het programma is als volgt:

- 14.00 uur - ontvangst met koffie en krentenwegge
- 15.00 uur - rondwandeling voor degenen die goed ter been zijn of een gezellig samenzijn evt. met spelletjes.
- 17.30 uur - Stampotbuffet
- 19.00 uur - Presentatie van digitale foto's door eigen leden

Voor de presentaties na de maaltijd wordt een beroep gedaan op iedereen die interessante foto's heeft van bijvoorbeeld eigen waarnemingen, vakanties, excursies etc.

Deze kunnen meegenomen worden op een USB stick [laptop en beamer zijn aanwezig].

De kosten voor deze bijeenkomst incl. maaltijd zijn € 17.50 per persoon.

Aanmelden voor 14 januari bij: Annette Ros

Telefoon: 074-2918668

e-mail: annetteros8@gmail.com

Excursie: Landgoed Nijenhuis

Datum : Zaterdag 16 februari 2013
Thema : Frisse neuzenwandeling
Vertrek : 13.00 uur (Boerhaavelaan Hengelo)
Duur : Middag
Coördinatie : Bert Oude Egbrink (074-2434340)

Dit keer houden we de eerste excursie van het seizoen op het oude adellijke landgoed Nijenhuis bij Diepenheim, Het landgoed is ongeveer 200 ha groot en eigendom van de familie Schimmelpenninck. Het is een fraai landgoed met een kasteel, oude lanen, (slinger) bossen, weiden en akkers. Door het landgoed stroomt de Diepenheimse Molenbeek waaraan de oude watermolen Den Haller ligt.

Verzamelpunt: De parkeerplaats van het landgoed aan de (oude) weg van Goor naar Diepenheim (Goorseweg). De parkeerplaats ligt net voor Diepenheim aan de linkerkant van de Goorseweg. Wij hopen hier omstreeks 13.30 uur te arriveren.

Verslag excursie: Egheria

Datum : Zaterdag 08 september 2012
Thema : Landschap
Deelnemers : 9
Leiding : Harry de Jong
Weer : Zon

Met 9 personen zijn we aan de excursie over het landgoed Egheria begonnen. Het was warm en zonnig weer.

Vrij kort na het begin zijn we naar een achter in een weiland gelegen poel gelopen.

Halverwege twee reeën, waarvan er één bij nadering bleef staan. Deze bleek mank te lopen.

Bij de poel aangekomen bleek deze grotendeels leeg te staan.

Hier vonden we onder andere Waterpostelein, Moerasvergeet-mij-nietje, Drijvend fonteinkruid, Biezenknoppen en Moeraswalstro.

In het bosgedeelte waren al verschillende paddenstoelen te zien, waaronder een mooi exemplaar van de Grote sponszwam.

Grote sponszwam

Verder onder andere, Roestvlekkenschwam, Grofplaatrussula, Zwartpurperen Russula en Doolhofzwam.

Verder nog een plekje met Klein wintergroen.

Er was weinig vogelactiviteit. Toch hoorden we de Groene specht, Grote bonte specht en de Zwarte specht.

Via de 'Koepel' op de Tankenberg en het bos erachter zijn we terug naar de parkeerplaats gelopen.

Een mooie wandeling met prachtig weer.

Waargenomen soorten

Vogels

Boerenzwaluw	Boomklever
Boomkruiper	Gaai
Groene Specht	Grote Bonte Specht

Houtduif
Merel
Tijftjaf
Zwarte Kraai

Planten & Mossen

Biezenknoppen
Bosveldkers
Boszegge
Drijvend fonteinkruid
Groot heksenkruid
IJle zegge
Kantig hertshooi
Klein wintergroen
Mannagras
Moeraswalstro
Penningkruid
Reuzenzwenkgras
Suikerendoorn
Waterpeper

Paddenstoelen

Doolhofzwam
Gewone Krulzoom
Grofplaatrussula
Grote Stinkzwam
Kleine Aardappelbovist
Witte Bultzwam

Overig

Ree

Insecten

Bont Zandoogje
Klein Geaderd Witje
Schorsvlieg

Koolmees
Roodborst
Vink
Zwarte Specht

Bosandoorn
Boswederik
Dalkruid
Gewone waterbies
Grote muur
Kale jonker
Kantig hertshooi
Kleine duizendknoop
Moerasvergeet-mij-nietje
Moseik
Prachtframboos
Sterrenkroos sp.
Veelbloemige veldbies
Waterpostelein

Echte Tonderzwam
Gewone Oesterzwam
Grote Sponszwam
Heksenboter
Roestvlekkenschwam
Zwartpurperen Russula

Hoornaar
Klein Koolwitje

Verslag excursie: Twickel

Datum : Zondag 07 oktober 2012
Thema : Paddenstoelen
Deelnemers : 11
Leiding : Wytze Boersma
Weer : Bewolkt

Na een hele week met regenbuien was het zondag ideaal weer om deel te nemen aan de paddenstoelenexcursie. De temperatuur had wel wat hoger gekund, maar doordat de zon zich af en toe liet zien was het goed uit te houden. Met 11 personen hebben we de paddenstoelen in bermen van de Grote Looweg bekeken. Totaal hebben we 75 soorten genoteerd. De Grote Looweg (zandweg met fietspad) is een laan met aan de ene kant een rij van oude beukenbomen en aan de andere kant de Twickelervaart. Hier en daar staat er een Zomereik of een Grove den tussen. De excursie werd geleid door Ineke en Laurens, twee leden van de paddenstoelenwerkgroep van onze afdeling. Laurens heeft langs de Grote Looweg een meetvak van het landelijke paddenstoelenmeetnet. Het paddenstoelenmeetnet is een meerjarenproject dat bestaat uit een groot aantal meetpunten in

Nederland op zand- en leemgronden. Het moet inzicht geven in het wel en wee van de bospaddenstoelen. Hiervoor zijn 110 soorten geselecteerd die van aug. t.e.m. dec. maandelijks worden geteld. Het zijn soorten die over het algemeen een relatie hebben met de bomen.

Naast de bekende Vliegenzwam vonden we vele Gele knolamanieten met hier en daar de witte variant de Witte knolamaniet. Uit de groep van de boleten vonden we naast het bekende Eekhoortjesbrood, vele Roodsteelfluweelboleten, de Peperboleet en Koeienboleet, maar ook de Gele ringboleet. Deze laatste is specifiek gebonden aan de Lariks. De Lariksboom zagen we in eerste instantie niet, maar door goed te kijken vonden wij hem toch. Direct in het begin van de excursie vonden we ook nog een eenzame Hanekam, de Cantharel. Jaren geleden leek het er op dat deze soort zeer zeldzaam was geworden. Gelukkig, door verbetering van de luchtkwaliteit zien we nu de Cantharel op meer plekken weer verschijnen. Naast de Hanekam zagen we ook de Kleine trompetzwam. Hiervoor moet je wel door de knieën om deze soort goed te bekijken. Zo ook met het Donker hazenoor, het Zeemkleurig hazenoor en de Draadknotszwam. Deze laatste soort stond massaal op het verdorde blad. Door het zonlicht waren ze goed zichtbaar.

Rechte koraalzwam (foto Laurens van Run)

Uit de groep van de russula's en melkzwammen vonden o.a. het Schaapje en de Witte russula. Beide soorten lijken sprekend op elkaar. Het zijn grote witte paddenstoelen met vaak zandresten op de hoed. Alleen bij het Schaapje komt, bij beschadiging van de lamellen, het melkvocht in overvloedige hoeveelheid naar buiten.

Uit de hoek van de kleine pieterpeutertjes vonden we de Eikeldopzwam, Eikelbekertje en het Beukenapvlieskelkje. Deze soorten zijn alleen met een loep goed te bekijken en met de microscoop goed op naam te brengen.

Het kan nog kleiner. Het Mosschelpje, een paddenstoeltje van 0,5 tot 5 mm in diameter dat op bemoste stammen van beukenbomen voorkomt. Deze paddenstoel maakt lichte (hekse-)kringen op

stammen waar mos op groeit. Met een loep zie je binnen de kring deze lichte witte puntjes zitten. Dat is de paddenstoel. Als je het verschijnsel niet kent, loop je er aan voorbij. De laatste jaren, na een artikel in Coolia (2009), wordt deze vaker gezien.

Tot slot twee fotogenieke soorten. Ten eerste de Porseleinzwam. Deze soort groeit alleen op dik dood beukenhout en is in verse toestand in het zonlicht bijzonder fraai en moeilijk te fotograferen. Dan hebben we ook de Goudvliesbundelzwam gezien. Deze groeit ook op dood beukenhout en is met zijn goudgele, kleverige hoed zeer mooi. Deze bundelzwam stond op een omgevallen beukenboom waar een gat van de specht inzat. Daarin zagen we verschillende exemplaren zitten. Het leek wel een kijkdoosje van de natuur.

Goudvliesbundelzwam (foto Laurens van Run)

Al met al een mooie paddenstoelenexcursie.

Waargenomen soorten

Paddenstoelen

Amethystzwam	Asgrauwe kaaszwam
Beukerussula	Beukwortelzwam
Bitterzoete melkzwam	Botercollybia
Draadknotszwam	Draadsteelmycena
Dunne weerschijnzwam	Dwergzwavelkop
Echte tonderzwam	Eikelbekertje
Eikeldopzwam	Fraaisteelmycena
Geel hoorntje	Geelwitte russula
Gele aardappelbovist	Gele Knolamaniet
Gele ringboleet	Gewone popzwam
Gewone glimmerinktzwam	Gewone Hertenzwam
Gewone krulzoom	Gewoon eekhoortjesbrood
Gewoon Eikenbladzwammetje	Goudgele koraalzwam
Goudvliesbundelzwam	Grijsgroene melkzwam
Groene knolamaniet	Grofplaatrussula
Grote bloedsteelmycena	Grote molenaar
Hanekam	Helmmycena
Kaneelboleet	Kaneelkleurige gordijnzwam (s.l.)
Kleine bruine bekerzwam	Kleine stinkzwam
Kleine trompetzwam	Kleverig koraalzwammetje
Knotsvoetrechtterzwam	Koeienboleet
Melksteelmycena	Melksteelmycena
Mosschelpje	Oranje druppelzwam
Oranjegeel trechttertje	Papierzwammetje

Parelstuifzwam	Peperboleet
Plooivoetstuifzwam	Porseleinzwam
Radijsvaalhoed	Rechte koraalzwam
Reuzenzwam	Rimpelende melkzwam
Roestbruine kogelzwam	Roodbruine slanke amaniet
Roodporiehoutzwam	Roodsteelfluweelboleet (s.l.)
Schaapje	Schotelrussula
Schubbige bundelzwam	Stevige braakrussula
Valse Hanenkam	Vliegenzwam
Waaierkorstzwam	Witte bultzwam
Witte knolamaniet	Witte russula
Witte taailing	Zeemkleurig Hazenoer
Zwarte kluiwzwam	Zwarte trilzwam

Verslag excursie: Ottershagen

Datum : Zondag 21 oktober 2012
Thema : Vogeltrek
Deelnemers : 9
Leiding : Harry de Jong
Weer : Bewolkt / mist

Met 9 personen begonnen we de excursie in de Ottershagen. Er hing een matige mist over het landschap.

Vanuit de nieuwe kijkhut hadden we een goed overzicht over het gebied.

Er waren vooral veel watervogels te zien. Kieviten, wintertalingen, smienten en ganzen waren met tientallen aanwezig.

Waaronder een aantal grauwe ganzen, kolganzen, negen nijlganzen en zes brandganzen. Op een gegeven moment viel er een grote groep van enkele tientallen grauwe ganzen in.

Vervolgens zijn we naar de Bergvennen gereden. Bij de parkeerplaats een paar bloeiende bastaarden Dagkoekoeksbloem x Avondkoekoeksbloem.

Na de koffie zijn we aan de wandeling in de Bergvennen begonnen. Hier bleek dat het pad wat vroeger dicht langs het ven liep afgesloten was en dat de route inmiddels verlegd was.

Onderweg mooie plekken Kraaiheide. Er was veel vogeltrek te zien van onder andere grote groepen houtduiven, vinken en graspiepers.

Ook trok er een groep koperwieken over. We troffen nog een volwassen Heikikker aan.

Onderweg waren veel paddenstoelen te zien. Bij de Dennenmoorder waren heel mooi de (okerrode) guttatiedruppels te zien.

Deze guttatiedruppels ontstaan als de paddenstoel in de groeifase grote hoeveelheden vocht opzuigt en het overschot aan water kwijt moet.

We zien dan grote druppels vocht aan de rand van de zwam. Vooral houtzwammen hebben hier last van.

Op een plek waar een kleine brand had gewoed vonden we op enkele bomen een Houtskoolzwam. **NB.**

Kogelhoutskoolzwam

Aan het eind van de wandeling een grote groep staartmezen en vond Wytze nog een Peterseliebraam, een niet zo algemene bramensoort.

NB. Omdat het niet duidelijk was welke soort het precies betrof, Glanzende houtskoolzwam of Kogelhoutskoolzwam, heeft Laurens van Run een nader onderzoek verricht.

Hierbij zijn conclusie:

M.i. ontbreekt een steel.

Het "Glanzende" is moeilijk te beoordelen.

Mijn belangrijkste literatuur is de Nordic Macromysetes deel 1 pag. 239 (verder te noemen NM).

NM stelt bij concentrica: "On a wide variety of trees but especially on Betula and Alnus" en bij vernicosa: "On Populus chiefly, especially when burnt".

Ik zie één laag met peritheciën. NM bij concentrica: "perithecia monostichous", bij vernicosa: "perithecia frequently polystichous".

Ik zie in slechts één perithecium nog iets levends (zwart vloeibare massa), de overige perithecia zijn uitgedroogd/leeg.

Sporenmaat: 13x7; 14x8; 16x6; 13x7; 13x7; 12x7.
 NM: concentrica: 11-21,5 x 5,5-9,5; vernicosa: 7-12 (15,5) x 4,5 - 7.

Dan de lengte van de ascus: ik zie bijv 160 mu. NM: concentrica: 105-185, with stalk 50-95; vernicosa: 65-85, with stalk 20-43.

Al bij al lijkt het me dat we toch met de gewone *Daldinia concentrica*, Kogelhoutskoolzwam te maken hebben.

Argumenten:

boomsoort: *Betula*, geen *Populus*
ontbreken van steel
gelaagdheid peritheciën
afmetingen sporen
afmetingen asci.

Waargenomen soorten

Vogels

Aalscholver	Blauwe Reiger
Brandgans	Buizerd
Dodaars	Gaai
Geelgors	Graspieper
Grauwe Gans	Grote Bonte Specht
Houtduif	Huismus
Kauw	Kievit
Knobbelzwaan	Kokmeeuw
Kolgans	Koolmees
Koperwiek	Merel
Nijlgans	Pimpelmees
Roodborst	Smient
Spreeuw	Staartmees
Torenvalk	Turkse Tortel
Vink	Wilde Eend
Wintertaling	Zwarte Kraai

Planten & Mossen

Dagkoekoeksbloem x Avondkoekoeksbloem
Kraaihei Peterseliebraam

Paddenstoelen

Dennenmoorder Gewone Glimmerinkzwam
Gewone Krulzoom Gewoon Elfenschermpje
Hazepootje Helmycena
Honingzwam spec. Kluifzwam spec.
Koeienboleet Kogelhoutskoolzwam
Nevelzwam Paarse Schijnridderzwam
Roestvlekkenzwam Stinkparasolzwam
Valse Hanenkam

Overig

Heikikker

Verslag excursie: Westerflier

Datum : Zaterdag 03 november 2012
Thema : Landschap en natuurontwikkeling
Deelnemers : 6
Leiding : Wytze Boersma
Weer : Bewolkt

De laatste excursie van 2012 ging naar het Westerflier. Het Westerflier, 303 ha groot, ligt aan de weg Goor-Lochem en tussen Markelo en Diepenheim. Het bestaat uit loof- en naaldbos dat in het zuid-westen begrensd wordt door de Schipbeek. Het bosperceel ligt op een verhoogde "zandrug" die gevormd is in een van de ijstijden.

We startten de excursie bij het restaurant de "Viersprong". Dit restaurant, de oude jachthut is samen met de boerderij "Quatre Bras" overblijfsel van een nieuw dorp dat de familie Schimmelpennick, eigenaar van het landgoed Westerflier rond 1860 stichtte. Hiervoor was naast de jachthut en de boerderij een steenfabriek en een molen met een bakkerij gepland. Dit om economische groei te bevorderen rond het spoorwegstation Markelo aan de lijn Hengelo-Zutphen. Het nieuwe dorp is nooit gekomen.

Het eerste deel van de wandeling ging door de laan richting havezate Westerflier. Halverwege is een grote zwerfkei (terug)geplaatst. Deze kei heeft voor het gemeentehuis van Markelo gestaan. Daarvoor lag hij even verderop in het bos. Rond deze plek vonden we Eikvaren. Tijdens de wandeling hebben we naar de late herfstverschijnselen gekeken, zoals opvallende paddenstoelen, nog bloeiende planten en naar mooie herfstkleuren. Jammer dat het bewolkt weer was, anders, met wat zon hadden we nog meer genoten. Hierna rechtsaf het bos in. Daar vonden we meer paddenstoelen. O.a. een heksenkring van Nevelzwammen, Botercollybia's, en Rode koolzwammetjes.

Rodekoolzwam (Amethistzwam)

Dit alles onder een tapijt van lariksnaalden. Onderweg kwamen we nog wat "laat"bloeiërs tegen zoals de Dagkoekoeksbloem en het Harig Knopkruid.

Hierna richting Schipbeek, waar familie Knobbelzwaan, in linie onder de brug door zwom. Even verderop hoorden we een groep ganzen overtrekken.

De Schipbeek is al in 1400 gegraven om een verbinding met Deventer te maken en diende als verdedigingswerk (landweer). In die tijd liepen de rivieren (tjes) en beken heel anders. De Regge is van oorsprong de bovenloop van de Berkel. Later is de Berkel, bij Haarlo (bij Neede) afgetakt richting Borculo. Nu is het een aftakking van de Schipbeek. In het boek van G. J. Schutten, Varen waar geen water is wordt dit uitvoerig beschreven. Het aanpassen van beeklopen is dus niet nieuw.

Hierna via bospad en het wevershuisje naar huize Westerfliet. Het Westerfliet is tot 1854 bezit geweest van Van der Sluys, die zich bezig hield met verhandelen en vervoeren van hout. Het Westerfliet lag dan ook op een strategisch punt. Vanuit het huis had men zicht op de Schipbeek. In 1854 is het Westerfliet in handen gekomen van de familie Schimmelpennick. Dat je vroeger niet zo maar mocht passeren wordt nog duidelijk gemaakt door het bord met de toltarieven.

Hierna doorgewandeld naar het nieuwe retentiegebied van de Regge waar een Zilverreiger in de top van een boom zat. Vervolgens via een nieuw aangelegd pad en de bospaden weer terug naar de Viersprong. In de berm stonden uitgebloeide Salomonzegels, Vliegenschwam, Stevige Russula's en nog een Eekhoortjesbrood.

In het restaurant de Viersprong koffie met eigen appelgebak genuttigd en nog even wat nagepraat. Dit was een leuke afsluiting van het excursieseizoen 2012.

Vogels

Blauwe Reiger
Goudhaan
Groene Specht
Grote Zilverreiger
Knobbelzwaan

Planten & Mossen

Adelaarsvaren
Framboos
Harig knopkruid
Mannetjesvaren

Paddenstoelen

Botercollybia
Geelwitte Russula
Helmmycena
Moederkoren (s.l.)
Porseleinzwam
Rodekoolzwam

Waargenomen soorten

Gaai
Gruwe Gans
Grote Bonte Specht
Grote Zilverreiger
Meerkoet

Dagkoekoeksbloem
Gewone eikvaren
Lork (alle soorten)
Paarse dovenetel

Echte Tonderzwam
Gewone Zwavelkop
Honingzwam spec.
Nevelzwam
Rode Zwavelkop
Vliegenschwam

Nevelzwam

Goudhaan (25-4-2012 Westerfliet)

Poelenonderzoek 2012

In het voorjaar van 2012 heeft de Stichting Twickel ons gevraagd om een aantal poelen te inventariseren. Na intern overleg is besloten om hieraan medewerking te verlenen. Op het landgoed Twickel liggen ca 30 poelen. Deze zijn een jaar of acht geleden aangelegd. De bedoeling is om deze poelen successievelijk op te schonen. Voordat men met deze werkzaamheden begint, wil men graag weten wat de natuurwaarden zijn van de poelen. Na overleg met de Stichting Twickel is afgesproken dat 2012 een proefjaar is en dat er alleen naar wilde planten, amfibieën en libellen wordt gekeken. Hiervan hebben we in het maart nummer van dit jaar ook melding gemaakt.

We hebben gekozen om de poelen in Oele te inventariseren. (zie bijgevoegde foto). Daar liggen 6 poelen relatief dicht bij elkaar. Na de eerste verkenning werd al gelijk duidelijk dat er grote verschillen zijn tussen de poelen. De ene is goed toegankelijk terwijl de ander bijna volledig is dicht gegroeid.

De onderzoeksresultaten moeten nog verder worden uitgewerkt, maar hierbij de eerste globale resultaten

Amfibieën.

In het vroege voorjaar hebben we alle poelen bezocht om te kijken of er ook kikkerdril was afgezet. In alle poelen was kikkerdril van de Bruine kikker aanwezig. In de ene poel meer dan de andere. Later in het jaar hebben we gekeken of er ook kikkervisjes of kikkers waren. In alle poelen waren tientallen volwassen groene kikkers (Bastaardkikker) aanwezig (max. 120 in poel 6) plus veel dikkopjes.

Behalve in poel 8 troffen we overal larven van de Kleine watersalamander aan, in aantal variërend van enkele tientallen tot meer dan honderd. In poel 8 was veel Tiendoornige stekelbaars aanwezig. Dit maakt de poel minder geschikt voor amfibieën.

Wilde planten.

In de maanden mei juni hebben we wilde planten in kaart gebracht. In alle poelen samen zijn er in totaal 84 soorten gevonden. Per poel varieert dit tussen de 33 en 18 soorten. Klein kroos, Pitrus en Mannagrass kwamen we in elke poel tegen. Waterviolier, Gewone waternavel, Grote wederik en Vlottende bies (rode lijst) waren de bijzondere soorten.

Libellen.

Bij alle poelen kwam de Azuurwaterjuffer voor (max. 60 bij poel 6). Verder Bruinrode heidelibbel, Oeverlibel en Keizerlibel in kleine aantallen.

Ken jij die kriebelbeestjes?

In het voor jaar 2013 organiseert de afdeling KNNV Enschede (een onderdeel van de Vereniging Vrienden van TwentseWelle) een inleidende cursus Insectenkunde.

In 6 avonden, in de TwentseWelle, worden de cursisten ingeleid in de insectenwereld en wordt een beetje dieper ingegaan op enkele belangrijke groepen daarbinnen.

De startdatum is 28 februari, de laatste avond staat voor 11 april in de planning, alle donderdagavonden. Met de cursisten worden nadere afspraken gemaakt om te bekijken of er een of meer excursies mogelijk zijn. Naast deze cursus zijn er de komende tijd enkele lezingen met onderwerpen die met insecten te maken hebben.

Voor deelname wordt een bijdragen van € 25,- gevraagd waarvoor een cursusdag met uitgebreide achtergrond informatie verstrekt. Aan het eind van de cursus kunt u een insect in de juiste orde thuisbrengen.

U kunt zich per e-mail aanmelden bij Wim Lengten (w.lengton.1@kpnmail.nl) waarbij de regel is dat wie het eerst komt ook het eerst maalt in verband met het maximaal aantal cursisten..

Tuinvogeltelling 2013

Vogelbescherming organiseert de tiende Nationale Tuinvogeltelling. In het weekend van 19 en 20 januari 2013 tellen tienduizenden mensen de vogels in hun tuin of op hun balkon. Dit jaar nodigt Vogelbescherming ook basisscholen uit om deel te nemen met een speciale Tuinvogeltelling voor Scholen tussen 7 en 18 januari 2013. Voor jullie als KNNV biedt de Tuinvogeltelling de kans om meer informatie te krijgen over de verspreiding van tuinvogels in jullie werkgebied, maar ook om het publiek en potentiële werkgroep eden te enthousiasmeren.

Vogelbescherming stelt het erg op prijs als jullie werkgroep promotie wil maken voor de Nationale Tuinvogeltelling.

Meer informatie vinden jullie op: www.tuinvogeltelling.nl en op www.tuinvogeltelling.nl/scholen.

Resultaten 2012

De Top 10 van hoogste aantallen is eigenlijk al een aantal jaar (nagenoeg) hetzelfde met enkel wat soorten die stuuvertje wisselen (tabel 1). Dit jaar is de spreek van 6 (in 2010) naar 10 dit jaar gekukeld. De kauw is twee plaatsen gestegen van 7 naar 5.

Tabel 1. Top 10 van talrijkste soorten.

1. Huismus	129.485
2. Koolmees	73.414
3. Merel	53.679
4. Pimpelmees	47.408
5. Kauw	45.698
6. Vink	37.087
7. Turkse Tortel	34.291
8. Houtduif	25.747
9. Ekster	24.734
10. Spreeuw	23.442

De merel voert de lijst wederom aan als het gaat om in hoeveel tuinen een vogel is gezien tijdens de telling (zie tabel 2). Van de merel werd dus in 21.763 tuinen tenminste één exemplaar waargenomen. In totaal werden 86 verschillende vogelsoorten waargenomen: dat zijn er vier meer dan in 2010 (en 2009).

Tabel 2. Top 10 van algemeenste soorten.

1. Merel	21.763
2. Koolmees	21.046
3. Roodborst	16.486
4. Pimpelmees	16.119
5. Huismus	13.636
6. Turkse Tortel	13.041
7. Ekster	12.072
8. Vink	11.866
9. Houtduif	10.316
10. Heggenmus	9.456

Het herkennen van bomen en struiken in de winter.

Over dit onderwerp heeft het KIN (KNNV, IVN en NIVON) de afgelopen maand een cursus georganiseerd met 24 deelnemers.

Vlak voor de start van de cursus kwam er een nieuw boekwerk over dit onderwerp uit namelijk een winterflora voor bomen en struiken, als opvolger van de bekende tabel van Sam Segal of de uitgebreide knoppentabel in Dendrologie van de Lage Landen (beter bekend als Boom).

Met het nieuwe boekwerk (160p) kunnen de bekendste exoten en bijna alle inheemse houtige gewassen op naam gebracht worden op basis van hun specifieke winterkenmerken. Naast de schors en knoppen(stand) zijn dit nog aanwezige vruchten, kleur twijgen, verdorde bladeren en doorns en stekels.

De verschillende kenmerken worden verduidelijkt met vele, meestal duidelijke, illustraties.

Met behulp van verschillende (determinatie-)sleutels kunnen 110 soorten op naam gebracht worden.

Dit boek vult een gat op binnen de dendrologische literatuur en is geschikt voor zowel geïnteresseerde starters als meer deskundige dendrologen.

De auteur, Dirk Slagter, is van beroep biologiedocent met een grote interesse voor dit onderwerp.

De prijs van het boekje (ISBN 9789158720808) is € 14,50 en tot 1-1-2013 nog € 12,50.

Jan Zwieneberg

Ontstaan, ontwikkeling en functie van schors bij een boom

Voor de herkenning van bomen in de winter is de schors een belangrijk hulpmiddel. De komst en ontwikkeling van de schors wordt bepaald door groeiprocessen binnen een boom. Dit zijn de primaire groei en de secundaire groei; beide groeiprocessen worden hier nader toegelicht.

A. Primaire groei

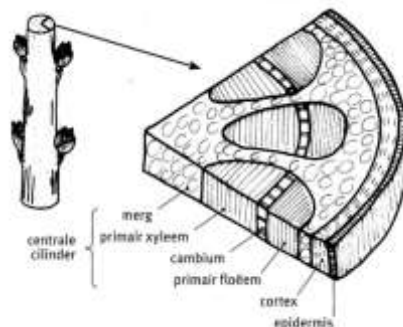
Onder primaire groei wordt de lengtegroei van de boom verstaan. De primaire groei vindt zowel boven de grond (door de groei van scheuten) als onder de grond (door het uitgroeien van wortels) plaats. Wij beperken ons hier met name tot de bovengrondse groei.

Bij de primaire groei wordt de primaire stengel met daaraan het blad gevormd. Primaire groei vindt plaats aan de toppen van de stengels.

Primaire stengel

De primaire stengel is opgebouwd uit de volgende onderdelen:

- **Epidermis.** Dit is de buitenste cellaag, die de jonge scheut beschermt tegen uitdroging en infecties.
- **Cortex.** Dit is de laag weefsel direct onder de epidermis. De cortex bevat meestal parenchymcellen, waarin reserves kunnen worden opgeslagen. uit deze cellen ontstaat later het kurkcambium (zie bij secundaire groei).
- **Centrale cilinder.** Dit deel van de stengel bevat de vaatbundels die voor het transport zorgen. Deze vaatbundels bestaan aan de binnenzijde uit primair xyleem (houtvaten) en aan de buitenzijde uit primair floëem (bastvaten). Primair xyleem en primair floëem worden gescheiden door het cambium. Dit cambium is erg belangrijk voor de secundaire groei. In de centrale cilinder bevindt zich ook het merg.

B. Secundaire groei

Onder secundaire groei wordt de diktegroei van een boom verstaan. Deze groei vindt plaats in de verhoutte delen van de boom: stam, takken en wortels.

Bij de secundaire groei wordt er vanuit het cambium naar de binnenzijde secundair xyleem (houtweefsel) en naar de buitenzijde secundair floëem (bastweefsel) gevormd. (In literatuur wordt het meestal xyleem en floëem genoemd.)

Ook is er een andere afsluitende laag gekomen.

- **Cambium.** Tijdens de primaire groei hebben de cellen een vaste functie gekregen. Ze kunnen niet verder groeien. Secundaire groei kan alleen plaatsvinden door de aanmaak van nieuwe cellen. Hiervoor is het cambium verantwoordelijk.

In de primaire stengel zit het cambium in de vaatbundels tussen het primaire xyleem en primaire floëem. Zodra de secundaire groei start breidt het cambium zich uit en vormt een aaneengesloten ring. Deze cambiumring vormt vervolgens naar binnen xyleem (houtweefsel) en naar buiten floëemcellen (bastweefsel). De cellen delen zich waardoor de diktegroei ontstaat. Door de groei van het xyleem moet het cambium een steeds groter wordende omtrek omspannen. Deze cellen delen zich daarom zijdelings.

- **Xyleem (houtweefsel)**

Er zijn verschillende soorten weefsels. De samenstelling van het houtweefsel van loofbomen en naaldbomen verschilt. De belangrijkste functies zijn het watertransport van beneden naar boven en het zorgen voor stevigheid.

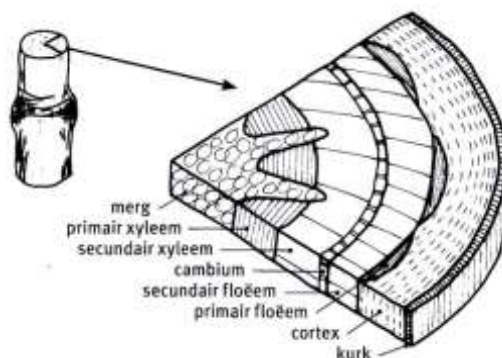
Binnen een stam of tak zitten ook houtstralen. Deze verzorgen het transport van voedingsstoffen door het hout dwars op de lengterichting.

Verder worden hierin voedingsstoffen opgeslagen.

- **Floëem (bastweefsel)**

Ook hier is sprake van verschillende weefsels, waarbij er ook weer verschillen zijn tussen loofbomen en naaldbomen. De belangrijkste functie van het bastweefsel is het langeafstand transport van suikers tussen bladeren en alle andere delen in de plant.

- **Buitenlaag.** Door het vormen van floëem (diktegroei) wordt de epidermis steeds verder naar buiten gedrukt, droogt vervolgens uit, scheurt en valt af. Ze wordt vervangen door een nieuw weefsel, het periderm, dat gevormd wordt door het kurkcambium (fellogeen).

Dit kurkcambium ontstaat uit cellen in de cortex, die weer meristematisch worden; dit betekent dat ze zich weer kunnen delen. Bij loofbomen produceert het naar binnen toe een dunne laag parenchymcellen, het felloderm, en naar buiten toe een vaak brede laag kurkcellen, het felleem. Bij naaldbomen is de opbouw van het periderm complexer.

Soms blijft het eerst gevormde periderm zeer lang of zelfs het hele boomleven intact, zoals bij beuk of haagbeuk, maar meestal ondergaat het hetzelfde lot als her epidermis: door de diktegroei van de boom wordt het steeds verder opgerekt en scheurt het uiteindelijk. Daaronder wordt dan in de levende bast weer een nieuw periderm aangelegd. De daaruit afgesneden delen van de bast en de nieuw gevormde felleemcellen sterven af en vormen samen de schors; de beschermingslaag voor de boom (zie ook tekstblok kurk).

De schors van een oudere boom kan er, door de diktegroei, anders uitzien als die van een jonge boom.

De kurklaag sluit de boomstam en takken in wezen luchtdicht af. Omdat die organen toch moeten kunnen ademen, maakt de boom luchtkanalen met een typerend huidmondjes namelijk lenticellen. De verschillen per boomsoort in vorm en grootte en kunnen helpen bij het op naam brengen.

Kurk

Ontwikkelde kurkcellen zijn dood en hun celwanden bevatten suberine, een vettige substantie, die water afstoot. De cellen zijn verder gevuld met lucht en zeer elastisch, waardoor de kurklaag bescherming biedt tegen verdroging, vraat, ziektes, vuur, zoninstraling en beschadiging van buitenaf, door bijvoorbeeld vallende takken.

De aard van het kurkweefsel bepaalt in hoge mate het uiterlijk van een boom. Hetzelfde kurkcambium kan jarenlang actief blijven; er ontstaan dan een enkelvoudige kurklaag en een gladde schors, als bij de beuk. Een samengestelde kurklaag ontstaat wanneer onder het eerste kurkcambium geregeld nieuwe kurklagen worden gevormd; deze kunnen over slechts een deel van de omtrek doorlopen en aan weerszijden bij een ouder kurkcambium aansluiten en zo schubbenkurk vormen als bij eik en iep (en bij de plataan, waar de schubben in hun geheel afvallen), of los van de vorige kurklaag een gesloten ring vormen (ringkurk) als bij berk en kers.

Versie: 23-11-2012

Gebruikte literatuur:

- Stadsbomenvademecum deel 2b: Groei en aanplant. Uitgave van IPC Groene Ruimte (2011).
- Boscologie en Bosbeheer. Uitgave van Acco. Een zeer uitgebreid boek over bomen en bos (2010).
- Internet

Jan Zwienenberg

ATTENTIE !!!

CONTRIBUTIE 2013

!!! ATTENTIE

Ook dit jaar deze oproep in Onder de Loep om mee te werken aan een vlotte betaling van uw contributie. Evenals vorig jaar vragen we U door middel van onderstaande machtigingskaart de contributie te voldoen. We zijn ons ervan bewust dat er leden zijn die een dergelijk systeem van betalen niet prettig vinden. We kunnen u echter garanderen dat wij ons uiterste best zullen doen nadelige gevolgen te voorkomen. Bovenal is de machtiging éénmalig en geven wet- en regelgeving u de mogelijkheid om binnen een maand na de boekingsdatum de betaling terug te vorderen.

Voor 2013 bent u voor het lidmaatschap **minimaal € 30,-** verschuldigd, voor het huisgenoot lidmaatschap is de **minimumbijdrage € 10,-** (voor de combinatie dus **tenminste € 40,-**).

Vul onderstaande machtigingskaart volledig in, knip hem uit en stuur hem s.v.p. vandaag op. Het adres staat al op de achterkant vermeld.

Of stort het bedrag op rekening 62.39.77.591

KNNV afdeling Hengelo - Oldenzaal

Hierbij machtig ik u de contributie ten bedrage van: € ___, __-

af te schrijven van: (post-) bankrekening | | | | | | | | | |

Dhr./ Mw. _____ (voorl. + achternaam)

Straat + nr.: _____

Postcode: _____ Woonplaats: _____

Datum: _____ Handtekening: _____

Als u het niet eens bent met de afschrijving, dan kunt u binnen een maand na de boekingsdatum het bedrag bij uw Bank of Postbankkantoor terug vorderen

Postzegel
plakken

Aan: Penningmeester KNNV afd. Hengelo-Oldenzaal

Dhr. J. Weernink
Landmansweg 102a
7556 LZ Hengelo (O)